

Nieuwsbrief

Stichting Havenkantoor Zaandam

Reageren? info@havenkantoorzaandam.nl

No 6 - juni/juli 2024

Deze foto uit plm. 1949 is gemaakt vanuit een hoog standpunt en biedt een mooi overzicht over een stukje van de sluiscolk van de Groote of Hondsbossche sluis met links en rechts daarvan de beide accijnshuisjes. Links is ook nog wat te zien van de oude bebouwing op het deel van de Hogendam dat toen het sluseiland of Vingerling werd genoemd. Vóór 1430 was op deze plek al een sluis aanwezig onder de naam Westzanersluis. Deze was geheel van hout, zoals de sluizen toen gewoonlijk werden aangelegd. In 1544 verleende keizer Karel V octrooi voor het aanleggen van een sluis van blauwe steen van ruim 25 meter lang en 5 meter breed. Deze sluis, die toen de naam Groote of Hondsbossche Sluis kreeg, behoorde met die van Gouda en Spaarndam tot de grootse van ons land. De sluis was overkluisd en daarop werden een herberg en het Gemeenlandshuis gebouwd. De naam Hondsbossche sluis heeft te maken met het feit dat de sluis een belangrijke schakel vormde voor de aanvoer van materialen via het IJ en de Zaan naar de Hondsbossche zeevering. In 1724 werd de sluis vernieuwd en vergroot tot 28 meter lang en 5.10 breed. Met de overkluizing en bebouwing was het toen ook gedaan; er kwam een vaste brug over de sluis. In het oostelijk deel van de Hogendam waren nog twee andere sluizen, de Wormersluis of Kleine Sluis en de Duiker ('n spuisluis) of het Oorgat. Deze beide sluizen verdwenen beide bij de aanleg van de Wilhelminasluis in 1900-1903.

Gezegd en geschreven...

Over het Havenkantoor is veel gezegd en geschreven en een paar van die uitspraken zijn té mooi of interessant om niet nog eens te laten 'horen'. Zo schreef hoofdredacteur **Cees Meijer** van Dagblad voor de Zaanstreek De Typhoon in 1947 een lovend artikel over het gebouw onder de titel 'Het poorthuis van de Zaan'. Enkele zinnen uit dit artikel: *Wie over het water de stad nadert ziet recht vooruit, midden op de sluizen, sierlijk en parmantig tegelijk, het onvolprezen Havenkantoor. Men moet dit stijlvolle gebouw met speelse trapgevels naderen over het water om ten volle van de fraaie aanblik van dit pronkjuweeltje aan de Zaan te kunnen genieten. En ook de Zaankanter die dagelijks dit Havenkantoor te voet op Neerlands drukste sluis voorbijgaan, kijken vaak op naar de leuke ramen en de fraaie geveltrapjes. En dat is verklaarbaar: iets dat mooi is, verveelt nooit!*

In de uitgave 'De glorie van Zaandam, zeven eeuwen geschiedenis, gezien van de Hogendam' (2002) door **Pieter Nicolaas Helsloot**, wijdt de auteur ook enkele regels aan het Havenkantoor: *Tegelijk met de verbeterde verkeerssituatie (1904-1910) werd een riant Havenkantoor geplaatst op de kop van de sluizen tussen de beide bruggen aan de Voorzaan, in uitbundige neo-renaissancistische stijl, met daarnaast een klein gebouw voor de sluiswachter. Het gaf nieuwe allure bij de sluis. Toen dit havengebouw eenmaal op zijn beurt moest verdwijnen, begin jaren zestig, treurden velen weer om het verlies van een bemind gebouw in het centrum alsof het er eeuwen had gestaan.*

Tot slot een uitspraak in 'Zaanse Zomer' (2006) van **Herman Vuijsje**, onafhankelijk socioloog, journalist en editor. Hij zegt: *De Dam met het sluizencomplex in de Zaan. Wat hier aan lelijkheid tot stand is gebracht, tart iedere beschrijving. Het is alsof het oude, dichtbebouwde stadshart dat hier vroeger was, van grote hoogte is gebombardeerd met klompen beton. Het charmante neo-renaissancistische Havenkantoor werd versplinterd door een nieuwe brug en een modern gemaal in De Stijl-stijl.*

In 1911 werd het Havenkantoor in gebruik genomen, maar er gebeurde meer in Zaandam...

100 JAAR STAD. Er werd een comité benoemd dat de feestelijkheden moest gaan voorbereiden voor het feit dat Oost- en Westzaandam in 1811 bij keizerlijk decreet door Napoleon samengevoegd werden tot de stad Zaandam. Het feest zou in 1912 plaats gaan vinden maar ging uiteindelijk niet door.

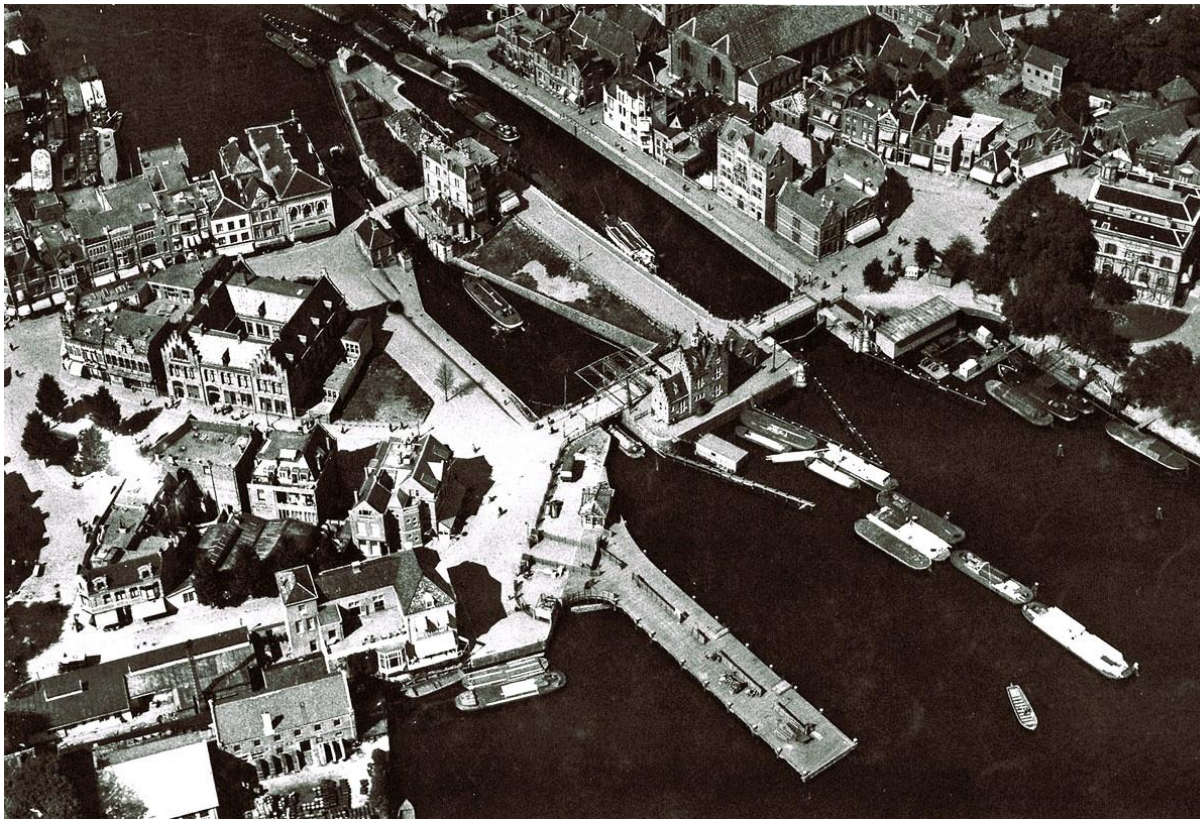
PAASVEE-TENTOONSTELLING. De Zaanstreek en omstreken telde begin vorige eeuw nog zeer veel veehouders en met enige regelmaat werd in Zaandam op de Gedempte Gracht een reguliere veemarkt gehouden. Jaarlijks hoogtepunt was echter de Paasvee-tentoonstelling waarbij het vee werd gekeurd. In april 1911 gooide de heersende Mond- en Klauwzeerepidemie echter roet in het eten. De Paasvee-tentoonstelling, die ieder jaar zeer veel publiek trok, mocht niet doorgaan.

CZAAR PETERMONUMENT. Wat wel door kon gaan was de plechtige onthulling van het beeld van Czaar Peter de Grote op de Dam op 2 mei. Op het toen nog geheel onbebouwde plein waren zeer veel Zaandammers verzameld, die samen met de genodigden waaronder de Russische ambassadeur en geestelijken van de Russisch Orthodoxe kerk, getuige waren van de inzegening en onthulling van het monument. Het beeld was een geschenk van Czaar Nicolaas II.

RAMPZALIGE BRAND. In de nacht van 9 op 10 juli brak brand uit in café De Nieuwe Beurs aan de Hogendam. Het vuur greep zo snel om zich heen dat het slapende gezin boven de zaak kansloos was; beide ouders en hun vier jonge kinderen kwamen om in de vuurzee. De brand legde zes belendende panden in de as en veroorzaakte grote schade aan nog twee panden.

OPENING NIEUWE ZEEHAVEN. Op 15 juli werd in het uiterste zuiden van Zaandam de nieuwe zeehaven geopend door Prins Hendrik. Vanwege de noodlottige brand enkele dagen eerder had de ceremonie een sober en ingetogen karakter. De aanleg van de haven duurde ruim een jaar en kostte 1 miljoen gulden. De oude zeehaven naast het Eiland, ook wel Kerkerak genaamd, kon het jaarlijks groeiende aantal zeeschepen niet meer aan waardoor dingend behoefte was ontstaan aan meer havencapaciteit.

ALBERT HEIJN BAKT EIGEN KOEKJES. In de Zaandamse Oostzijde koopt Albert Heijn in 1911 een herenhuis en laat daar in de keuken zijn schoonzoon Johan Hille (zoon van de befaamde koek- en beschuitfabrikant) beginnen met het bakken van koekjes. Niemand kon toen bevroeden dat dit bescheiden begin zou gaan uitgroeien tot een levensmiddelenfabriek van ruim 40.000 m² die op het hoogtepunt (jaren zestig) 800 werknemers telde en honderden verschillende producten maakte.

Een prachtige luchtfoto gemaakt rond het jaar 1920 van het sluizencomplex en de Dam. In de linkerbovenhoek zien we het rijtje panden aan de Hogendam, die na de demping van de havenkom nu als huisadres (v.r.n.l.) Dam 2, 4 6 etc. kregen en nog steeds hebben. Daaronder een cluster gebouwen waaronder het eerste postkantoor op deze plek dat kort na het maken van deze foto gesloopt werd wegens instortingsgevaar. Het was een prachtig pand met trapegevels. In het midden van de foto het Havenkantoor en in de rechterhoek, bijna bovenaan, het stadhuis.

HET geschenk van dit jaar.
Een ETS van Zaandam (Havenkantoor).

Alleen verkrijgbaar bij

„ELK WAT WILS”

Westzijde 90 — Zaandam

TEVENS VELE ANDERE GESCHENKEN

Een advertentie uit de jaren '30 waarin de aandacht werd gevestigd op een cadeau voor de feestdagen.

Over de betekenis van het bouwen van replica's.

In de afgelopen decennia is de bouw van replica's van gebouwen, molens en schepen sterk in de belangstelling gekomen. Sprekende voorbeelden in de Zaanstreek zijn bijvoorbeeld de herbouw van de molen 'Het Jonge Schaap' op de Zaanse Schans en de terugkeer van de 'Beschuitstoren' in Wormer. Bij de bouw van replica's is de bewondering van ervaren timmerlieden, metselaars en leerlingen voor prestaties van onze voorouders tijdens de bouw vaak zeer groot. Niet in de laatste plaats door de beperkte gereedschappen waarmee die prestaties werden geleverd. Maar ook is het van belang dat de eindresultaten van replicabouw in veel gevallen een stukje verleden kunnen laten herleven

In 1963 viel in Zaandam nóg een oogstrelend gebouw onder de slopershamer

Nadat in november 1962 een aanvang was gemaakt met de sloop van het Havenkantoor was de klus in januari '63 definitief geklaard en bestond het gebouw niet meer. Oudere Zaankanter zullen zich mogelijk nog herinneren dat later in dat jaar nóg een iconisch gebouw gesloopt werd, namelijk het fraaie 'Ons Huis' aan de Gedempte Gracht. Omdat dit gebouw een relatie had met de Zaanse haven, en dus ook indirect met het Havenkantoor, volgt hier een summier terugblik. In 1896 werd de Zaanse Scheeps- en Bootwerkersvereniging 'Eensgezindheid' opgericht, een vakvereniging die de belangen van Zaanse havenwerkers ging behartigen. Uit bijdragen van de ruim 300 leden wordt in 1904 op de Gedempte Gracht het verenigingsgebouw 'Ons Huis' geopend, een beeldbepalend en zeer fraai pand. Architect H.J. Schaub tekende voor het ontwerp in neo-renaïssancistische stijl. Behalve als onderkomen voor 'Eensgezindheid' werd het gebouw ook beschikbaar gesteld voor andere vakverenigingen of politieke bijeenkomsten van socialistische aard. In later jaren ontpopte het gebouw zich als een populaire uitgaansgelegenheid. Bekende bands uit de jaren '50 en begin '60 traden hier op en ook vonden er regelmatig toneelvoorstellingen plaats.

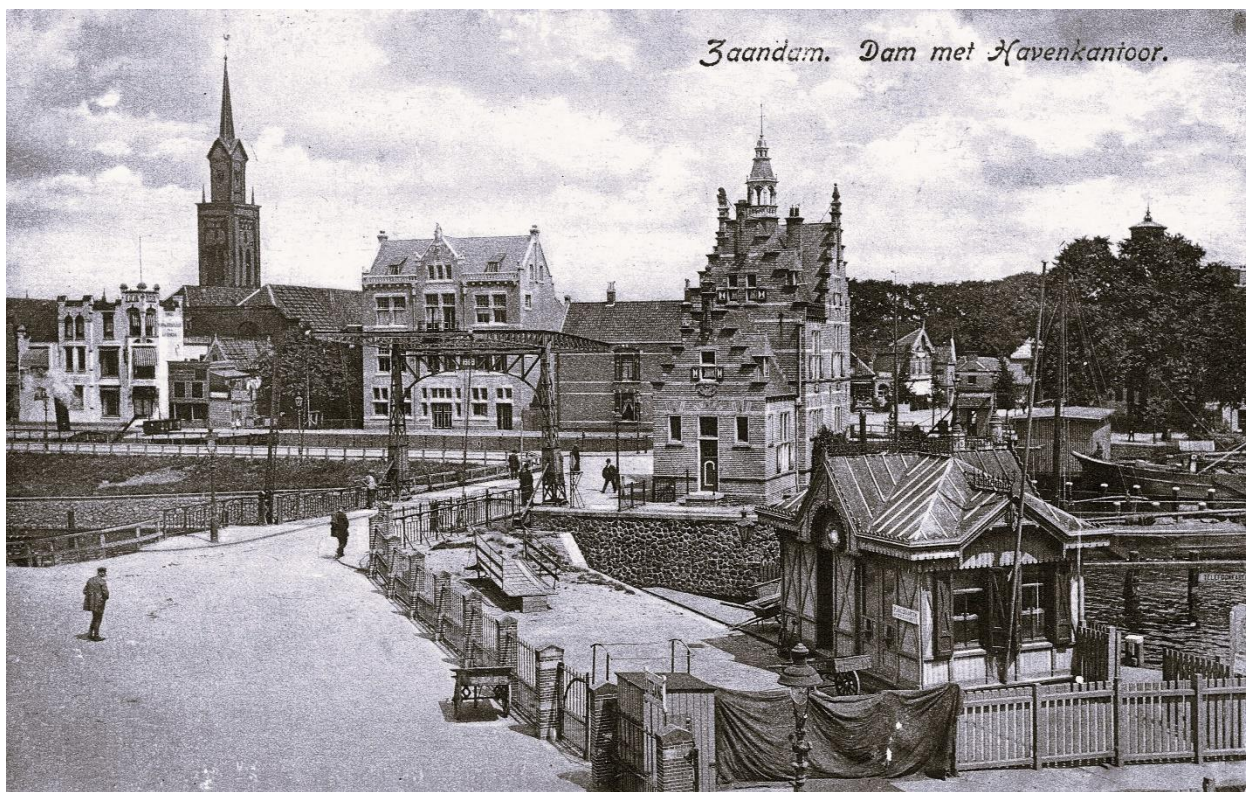

Net als de sloop van het Havenkantoor zorgde ook het neerhalen van 'Ons Huis' (links) en het -eveneens fraaie- naastgelegen winkelpand, voor veel protest en verontwaardiging. Het haalde echter niets uit: De sloop ging door en op deze plek verrees een fantasieloos HEMA-filiaal.

In de vorige Nieuwsbrief, no. 5, is op de laatste pagina een foto geplaatst 'Zicht vanaf de Hondsbossche Sluis op het Havenkantoor'. Op die foto is in de verte, in de 'oksel' van één van de wapenstenen op de sluis, het wachtlokaal en loket van de Alkmaar Packetboot te zien. Die foto is uit de jaren '50 toen de bootdienst al was opgeheven. Op de foto rechts is de steiger te zien waaraan de salonboot aanmeerde. Het houten, pittoreske wachtlokaal stond links en valt net buiten het fotobereik. De foto hieronder, geeft de situatie weer, gezien vanuit het westen compleet met het markante wachtlokaal.

Beide foto's zijn gemaakt in de jaren '20. (collectie Ver. Zaanse Molen)

Werklunch

Vrijdag 14 juni jl. vond de derde werklunch plaats in Lokaal De Kroon in Wormerveer. Tatja Scholte, het nieuwe lid van de ambassadeurskring stelde zich voor aan de anderen. Zij is onder meer werkzaam geweest als senior-onderzoeker van de afdeling Monumenten en Collecties van het RCE, coördineerde diverse onderzoeksprojecten op het gebied van conservering moderne kunst en promoveerde in 2020 bij de UVA. Hoewel afkomstig uit Amsterdam, gaf Tatja aan veel interesse te hebben in Zaandam en specifiek in alles wat hier in de afgelopen 20 jaar is gebeurd en nog staat te gebeuren. Het bestuur is blij met haar komst en ziet in haar een waardevolle aanvulling bij de ambassadeurskring. Hierna gaf Bernard

Blokkzijl van architectenbureau Boparai een uiteenzetting over de vorm en inhoud van de aan te leveren stukken bij de Intaketafel van de gemeente Zaanstad en ontspan zich een uitvoerig gesprek over het te verwachten tijdpad. Op uitnodiging was Paul Vreeken aanwezig die in zijn betoog opmerkte te hopen dat het project Zaanadam Maak Centrum Oost ook aandacht zou besteden aan gebieden aan de westkant van de sluis. De eveneens uitgenodigde Thijs Aafjes (reclamebureau Oneted) gaat onderzoeken op welke manier en op welk moment promotionele activiteiten plaats zouden kunnen vinden. Al met al was ook deze werklunch, die in een prettige en open sfeer verliep, zeer zinvol.

Een fraaie foto van de drukte in de Zaanadamse haven in de jaren '50. Tussen de schepen links is een glimp te zien van de grote houthandel William Pont op het Eiland. De Zaanadamse haven was decennialang de grootste importhaven van gezaagd hout en balken van het vasteland van Europa. Om een voorbeeld te geven; in 1965 bezochten 561 zeeschepen de haven en bezorgden daar 220.000 ton hout afkomstig uit Scandinavië, Rusland, de Baltische Staten en Suriname. Alleen al in Zaanadam waren 21 houthandels en houtverwerkende bedrijven gevestigd waarvan Bruynzeel en William Pont de grootsten waren. Maar ook de binnenvaart mocht er wezen want in datzelfde jaar passeerden 45.000 schepen de Wilhelminasluis met een gezamenlijke belading van 600.000 ton. Het is dan ook geen wonder dat het personeel van de Havendienst het druk had met het goed laten verlopen van dit alles. En het Havenkantoor fungeerde in dit nautische gebeuren als de spin in het web.

Zomerreces

De vakantietijd breekt aan en dit betekent voor velen een periode van rust en ontspanning. Ook wij zullen even pauze nemen. De eerstvolgende Nieuwsbrief kunt u begin september weer verwachten met naar we hopen vers nieuws over de ontwikkelingen van het project, maar zeker ook met feiten en wetenswaardigheden over de geschiedenis van het oude Havenkantoor, de haven en de stad Zaanadam.

Ik wens iedereen namens het bestuur en de ambassadeurs een fijne en ontspannen zomer.

Stichting Havenkantoor Zaanadam, KvK 90950267 www.havenkantoorzaandam.nl
Contactadres secretaris@havenkantoorzaandam.nl / projectinitiatief Marc Wit / Nieuwsbrief Tom Tulleken
Bestuur: Aad Melgerd voorzitter/penningmeester, Tom Tulleken secretaris, Cees Kakes algemeen
Ambassadeurs: Ruud Vreeman, Peter Tange, Freek de Jonge, Fred van Dam, Silvia Dermout, Tatja Scholte

